

Lapsiasiavaltuutetun lausunto: Perusopetuksen laatukriteerit. Väli­raportti 31.12.2008

Opetusministeriön verkkopalvelussa on julkaistu perusopetuksen laatukriteereitä pohtineen työryhmän väli­raportti, josta eri tahoille on annettu mahdollisuus esittää arvionsa. Perustan arvioni YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sekä lapsiasiavaltuutetun koululaisille tekemiin kyselyihin, joissa lapset ovat ottaneet kantaa hyvinvointia koulussa heikentäviin ja parantaviin tekijöihin.

Esitän kommentit väli­raportin lukujen mukaisessa järjestyksessä.

1. Johdanto

Pidän hyvin tarpeellisena perusopetuksen laatukriteereiden määrittelyä kansallisesti niin, että se tukee paikallista, koulu- ja kuntakohtaista koulutuksen arviointia sekä kehittämistyötä.

On myönteistä, että opetus-käsite on määritelty laajasti niin, että se kattaa laajemmin opettamis-opiskelu- ja oppimisprosessit. Tässä yhteydessä olisi hyvä korostaa, että kyse on samalla **oppimis- ja kasvu­ympäristön** laadun arvioinnista. Oppimisympäristö-käsitteeseen voidaan paremmin sisällyttää etenkin lasten näkökulmasta tärkeät laatutekijät kuten koulun fyysinen ympäristö ja piha, kouluruokailu sekä kuljetukset. Kasvu­ympäristön käsitteessä puolestaan korostuu koulun toimintakulttuurin kasvua tukevien, erityisesti sosiaalisten tekijöiden merkitys. Raportin myöhemmissä luvuissa on kyllä käytetty oppimisympäristö-käsitettä opetus- ja oppimisprosessin ohella, kun laatutekijöitä määritellään. Kokonaisjatuksen olisi hyvä ilmetä myös johdannossa.

2. Näkökulmia perusopetuksen laatuun

Luvussa pyritään aivan oikealla tavalla määrittelemään laatua niin, että se ymmärretään laajasti muunakin kuin opetuksen tuotoksina ja oppimistuloksina. **Luvussa ei kuitenkaan tule riittävästi esille koulu­yhteisön eri toimijoiden eli opettajien, oppilas­huoltohenkilöstön, oppilaiden ja vanhempien näkökulmien huomioon ottaminen arviointityön lähtökohtana.**

Oppilaat, opettajat, oppilashuoltohenkilöstö ja vanhemmat voivat painottaa oppimisympäristön, opetuksen ja koulutuksen laadun arvioinnissa eri näkökulmia. Esimerkiksi Maarika Piispanen¹ (2008) väitöskirjan mukaan oppilaat korostavat oppimisympäristön fyysisiä puitteita, vanhemmat painottavat sen psykologisia ja sosiaalisia puolia ja opettajat puolestaan arvioivat oppimisympäristön hyvyttä pedagogisista lähtökohdista.

¹ Maarika Piispanen: Hyvä oppimisympäristö. Oppilaiden, vanhempien ja opettajien hyvyyskäsitusten kohtaaminen peruskoulussa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus. Chydenius. Kokkola 2008.

Lapsiasiavaltuutettu on selvittänyt kahteen otteeseen lasten omia näkemyksiä hyvinvointiin ja viihtymiseen koulussa vaikuttavista tekijöistä². Näiden tulokset tukevat Maarika Piispasen väitöskirjan johtopäätöksiä. Lasten näkemykset korostavat:

- a) viihtyisää, kaunista, siistiä ja terveyttä tukevaa fyysistä ympäristöä (tilojen ja pihan välineet, sisustuksen värit ja kalustus)
- b) hengähdyshetkien merkitystä (ruokatauon pituus sekä muut ruokailuun liittyvät tekijät, välitunnit ja niiden toiminnallisuus)
- c) kiusaamisen vähentämistä ja koulun hyvää ilmapiiriä (oppilaiden keskinäiset suhteet, ryhmäytyminen sekä oppilaiden ja opettajien väliset suhteet, tasapuolisuuden kokemus)
- d) lasten ja nuorten omien mielipiteiden selvittämistä ja vaikutusmahdollisuuksia koulun arjessa

Arviointityön johtajien tulee paikallisesti olla tietoisia siitä, että koulun eri toimijoiden näkemykset laatutekijöiden painoarvosta voivat poiketa toisistaan. Eri tahojen näkemyksiä tulee arviointityössä siksi aktiivisesti kartoittaa. Tästä on mainittu raportin s. 12 lyhyesti mutta se tulisi näkyä paremmin myös työn lähtökohdissa.

Esitän että luvun lopussa olevaan laatukäsitystä määrittelevään ”laatikkoon” lisätään uusi kohta ja muutetaan aiempaa kohtaa esimerkiksi seuraavasti: Perusopetuksen laadun rakentumisen taustalla on laaja-alainen laatukäsitys jossa korostetaan

(ensimmäiset kolme kohtaa kuten esityksessä ja niiden jälkeen lisättäisiin)

- **kouluyhteisön eri toimijoiden eli opettajien, oppilashuoltohenkilöstön, oppilaiden ja vanhempien näkemysten huomioon ottamista silloin kun perusopetuksen laadun arvioinnin kriteerejä määritellään**
- **koulujen toiminnallista laatua, oppilaiden oppimia tietoja ja taitoja, fyysisen, psykologisen, sosiaalisen ja pedagogisen oppimisympäristön laatua sekä koulutuksen pitkän aikavälin vaikuttavuutta**

3. Laatukriteerit työkaluksi paikallistasolla

Luvussa käsitellään koulutuksen laadun arvioinnin tulosten hyödyntämistä kunnan koulutoimen suunnittelussa ja budjetoinnissa. Asiaa on käsitelty vuotuisten prosessin näkökulmasta, mikä on hyvin perusteltua.

Perusopetuksen ja oppimisympäristön ohjaukseen vaikuttavana asiakirjana tulee mainita nuorisolain mukainen **valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma**, joka hyväksytään nelivuotiskausittain.

Paikallisesti ohjaavissa asiakirjoissa on syytä huomioida, että kunnanvaltuuston tulee tehdä nelivuotiskausittain **lastensuojelulain 12 §:n mukainen, talousarvioon sidottu suunnitelma lasten hyvinvoinnista** ja lastensuojelusta. Lastensuojelulla tässä tarkoitetaan laajasti myös ehkäisevää lastensuojelua, joka kattaa mm. päivähoidon ja oppilashuollon. Kunnan perusopetuksen ja oppimisympäristöjen merkittävimmät kehittämistavoitteet tulisi myös kirjata kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan. Lastensuojelulain 12 §:n

² Arponen, Anu-Leena: ”Miten nuo pienet ossaa ajatella nuin fiksusti?” Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2007.

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htx.i787.pdf>

Tuononen Päivi: Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008.

<http://www.lapsiasia.fi/Resource.phx/lapsiasia/aineistot/julkaisut/index.htx.i792.pdf>

mukainen suunnitelma on siis tarkoitettu laajemmaksi kuin pelkästään kunnan sosiaali- ja terveystoimea koskevaksi suunnitelmaksi.

Useat kunnat laativat ensimmäiset uuden lain mukaiset suunnitelmat vuoden 2009 aikana.

4. Suositus perusopetuksen laatukriteereiksi

Lähtökohtien määrittely

Sivulla 13 määritellään perusopetusta ohjaavia asiakirjoja. Paikallisina päätöksinä tulee todeta myös lastensuojelulain 12 §:n mukainen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Tämä vaikuttaa etenkin oppilashuollon palveluihin mutta määrittää myös laajemmin lasten hyvinvoinnin kokonaisuutta kunnassa (esim. aamu- ja iltapäivätoiminta, varhaiskasvatus/esiopetus, koulun ja nuorisotyön väliset yhteydet, koulujen tilojen käyttäminen harrastustoiminnassa).

RAKENTEELLINEN LAATU

Johtaminen ja toiminnan suunnittelu

s. 22 olevaan ”Toiminnan kehittäminen” -laatikkoon tulee lisätä

- lastensuojelulain 12 §:n mukainen kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
-

Arviointijärjestelmä

Laatutekijän kuvaus kohtaan tulee lisätä:

- **Arviointisuunnitelmassa huomioidaan tarve tuottaa arviointitietoa erilaisista näkökulmista eli kuntapäättäjien, oppilaiden, heidän huoltajiensa, koulun sidosryhmien sekä opetustoimen ja oppilashuollon henkilöstön näkökulmista. Oppilaiden ja huoltajien tulee voida osallistua laadunarviointiin.**

Laatukriteereihin tulee lisätä, että opetuksen järjestäjä ja koulu

- **hankkivat arviointitietoa monipuolisesti erilaisista näkökulmista**

OPPILAAN KOHTAAMAN TOIMINNAN LAATU

Oppilaan kohtaaman toiminnan laadussa on määritelty oppimisympäristöä ja toimintakulttuuria kattavina alakohtina 1) fyysinen oppimisympäristö 2) Osallisuus ja vaikuttaminen 3) Hyvinvointi ja turvallisuus 4) Kodin ja koulun yhteistyö. Näiden tarkemmassa määrittelyssä eivät tule tarpeeksi selkeästi esille lasten tärkeänä pitämät laatutekijät eli ruokailu ja sen järjestelyt, välituntien toiminnallisuus sekä pihojen varustus. Tämän lisäksi koulukuljetukset ovat osalla lapsia kouluhyvinvointiin olennaisesti vaikuttava tekijä, joka tulee huomioida ehdotuksessa.

1) Fyysinen oppimisympäristö

Laatutekijän ensimmäistä kuvausta tulee täsmentää lisäämällä lihavoidut kohdat seuraavasti:

- Fyysiseen oppimisympäristöön kuuluvat koulun tilat, opetusvälineet ja oppimateriaalit sekä **piha** ja muu rakennettu lähiympäristö ja ympäröivä luonto.

Fyysisen oppimisympäristön laadun kehittämisessä on erityisen tärkeä selvittää oppilaiden näkemyksiä. Fyysisen oppimisympäristön laadun kehittämisessä merkityksellisiä ovat sekä oppimista **että oppilaiden hyvinvointia** edistävät tilaratkaisut.

Laatutekijän kolmatta kuvausta tulee täsmentää lihavoidulla kohdalla seuraavasti:

- Toimiva fyysinen ympäristö edistää oppimista, hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Terveellinen oppimisympäristö vaikuttaa merkittävästi myös koulussa viihtymiseen. Fyysinen oppimisympäristö suunnitellaan niin, että se on ergonominen ja tukee oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaista kasvua ja oppimista. Koulurakennusten suunnittelussa otetaan huomioon eri käyttäjäryhmien kuten liikuntaesteisten henkilöiden pääsy kaikkiin tiloihin. Suunnittelussa otetaan huomioon myös tilojen viihtyisyys, järjestys ja esteettisyys. **Suunnittelussa huomioidaan välituntitilojen ja pihan toiminnallisuus sekä ruokailuun liittyvät järjestelyt.**

Laatukriteereihin tulee lisätä lihavoidut kohdat

Opetuksen järjestäjä:

- oppimis- ja työympäristö on terveellinen, turvallinen ja **viihtyisä**
- koulutilat **ja piha** sekä niiden kalustus ja välineet ovat asianmukaiset ja tukevat niiden joustavaa käyttöä
- **ruokailutiloja on tarpeeksi koulun kokoon nähden**

Koulu:

- opettajat ja oppilaat ovat olleet vaikuttamassa tilajärjestelyihin, **sisustukseen ja pihan toiminnallisuuteen**

2) Osallisuus ja vaikuttaminen

Oppilaiden osallistumismahdollisuuksiin koulussa vaikuttavat paitsi rakenteet myös koulun johdon esimerkillään luoma toimintakulttuuri, kuten laatutekijän kuvauksessa todetaan. Se tulee ottaa johdonmukaisesti huomioon eri laatukortin kohdissa. Oppilaiden osallistumiseen vaikuttavat myös opetusryhmien koko sekä opetusmenetelmissä tehdyt ratkaisut. Monia koulun oppiaineita voidaan opettaa oppilaiden osallistumista rohkaisten ja omaa lähiympäristöä tutkien. Oppilaiden osallistuminen koulussa ja oppilaskuntatoiminta tulee nivoa osaksi koko kunnan lasten ja nuorten osallistumisjärjestelmää.

Laadun kehittämisen kysymyksiä tulee täydentää seuraavasti

1. Miten opetuksen järjestäjä ja **koulun johto ja muu henkilöstö** on kehittänyt ja huolehtinut osallisuutta ja vaikuttamista tukevasta **toimintakulttuurista** sekä rakenteista?
2. **Miten opettajien ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta tuetaan sekä oppilaiden osallistumista vahvistetaan opetusmenetelmissä?**
3. **kuten esityksessä**

Laatutekijän kuvausta tulee täydentää seuraavasti (lihavoidut kohdat)

- Kunnassa ja koulussa luodaan ja kehitetään osallisuutta tukevaa toimintakulttuuria ja rakenteita. **Oppilaiden osallistuminen ja oppilaskuntatoiminta koulussa nivoutuvat kunnan lasten ja nuorten osallistumisjärjestelmään.** Rehtorin, opettajien, oppilaiden ja vanhempien jne... (kuten ehdotuksessa)

- **Oppilaat voivat käytännössä osallistua ja vaikuttaa esimerkiksi koulun tilojen ja pihan, kerhotoiminnan, kouluruokailun ja järjestyssääntöjen suunnitteluun. Koulun oppitunteja toteutetaan osallistumista ja lähiympäristöön tutustumista huomioiden.**
- **Laatutekijöiden kuvauksiin tulee lisätä myös oppilaiden ja opettajien välisen vuorovaikutuksen tukeminen, mihin vaikuttavat esimerkiksi ryhmäkoot ja opetusmenetelmät.**
- **Koulussa on oppilaskunta, joka edistää oppilaiden keskinäistä sekä oppilaiden ja koulun muun henkilöstön välistä vuorovaikutusta ja oppilaiden osallistumista. Oppilaskunnan ohjauksesta huolehditaan. jne...**

Laatukriteerit-kohtaan tulee lisätä lihavoidut kohdat

Opetuksen järjestäjä

- on luonut asianmukaiset lasten ja nuorten osallisuuden ja vuorovaikutuksen **päättäjiä** kanssa mahdollistavat rakenteet sekä toimintatavat. **Oppilaskunnat niveltävät tähän kokonaisuuteen. Lasten ja nuorten mielipiteitä selvitetään ja niitä kuullaan osana heitä koskevaa päätöksentekoa kunnassa.**

Koulu

- koulun toimintakulttuuri on avoin, vuorovaikutteinen ja **oppilaiden osallistumista arvostava.**
- oppilaskuntatoiminta on tavoitteista ja suunnitelmallista ja **sen ohjaamisen edellyttämistä voimavaroista on huolehdittu.** Oppilaiden osallistumisesta opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa on huolehdittu.
- oppilaat voivat osallistua esimerkiksi koulun tilojen, sisustuksen ja pihan, ruokailun sekä järjestyssääntöjen suunnitteluun

3) Hyvinvointi ja turvallisuus

Ruokailun ja koulumatkajärjestelyjen merkitystä lasten hyvinvoinnin tukena tulee vahvistaa. Oppilaiden ryhmäytymisen ja kaverisuhteiden solmimisen tuki sekä välituntitoiminta luovat turvallisuutta ja hyvinvointia koulussa. Aamu- ja iltapäivätoiminta sekä kerhotoiminta koulussa ovat myös osa tätä kokonaisuutta.

Laatutekijän kuvausta tulee täydentää seuraavasti (lihavoidut kohdat ovat lisäyksiä pohjaesitykseen)

- Lapsella ja nuorella on oikeus turvalliseen kasvu ja opiskeluympäristöön. Tämä pitää sisällään myös koulumatkat. **Koulumatkajärjestelyjä tulee säännönmukaisesti arvioida niin, että palautetietoa kerätään myös oppilailta ja huoltajilta.** Hyvinvoinnin vahvistamisessa on tärkeä oppilaan sosiaalinen kuuluminen luokan ja koulun yhteisöön, turvallisuuden ja luottamuksen kokeminen koulussa sekä myönteisen palautteen saaminen. Turvallisuuteen kuuluu myös tietoturvallisuus ja **median turvallinen käyttö.**
- **Kouluruokailu on merkittävä tuki oppilaan hyvinvoinnille ja osa koulun kasvatustehtävää. Ruokailuun tulee varata riittävä aika. Rauhallinen ja viihtyisä ruokailukokemus lisää oppilaiden turvallisuutta. Oppilaat osallistuvat ruokailujärjestelyiden arviointiin.**
- Hyvinvointi ja turvallisuus rakentuvat koulun aikuisten ja oppilaiden välisissä sekä **oppilaiden keskinäisissä** vuorovaikutusprosesseissa. **Oppilaiden turvallisuutta**

lisää ryhmäytymistä, tutustumista ja kaverisuhteiden solmimista yli luokkarajojen helpottava toiminta koulussa. (loppu kuten ehdotuksessa)

- **Aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä kerhotoimintaa ja sen tarvetta arvioidaan säännönmukaisesti yhteistyössä oppilaiden ja heidän vanhempiansa kanssa**

Laatukriteereihin tulee lisätä seuraavat (lihavoidut) kohdat

Opetuksen järjestäjä

- **Koulun toimintaympäristö tukee hyvinvointia ja turvallisuutta**
- **Koulukuljetusten järjestelyissä otetaan huomioon oppilaiden hyvinvointi ja järjestelyitä arvioidaan säännönmukaisesti**
- **Kouluruokailuun on varattu riittävästi voimavaroja ja ruuan sekä järjestelyjen laatua arvioidaan säännönmukaisesti**
- **Oppilaille tarjotaan aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä kerhotoimintaa, joka kytkeytyy koulutoiminnan suunnitteluun**

Koulu

- **koulussa on laadittu kiusaamisen vastainen toimintaohjelma ja koulun aikuiset puuttuvat kiusaamiseen viipymättä**
- **koulussa järjestetään säännönmukaisesti oppilaiden keskinäistä tutustumista ja ryhmäytymistä tukevaa toimintaa**
- **aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä kerhotoimintaa suunnitellaan koulutyön osana**

Lapsiasiavaltuutetulla ei ole kommentteja väliraportin ehdotuksiin jotka koskevat kodin ja koulun yhteistyötä, opetussuunnitelmaa, tuntijakoa sekä opetusjärjestelyitä, opetusta ja oppilasarviointia ja oppilaan ohjausta laatukriteereinä.

4) Oppilashuolto

Oppilashuollon laatutekijät on kuvailtu monipuolisesti.

Opetuksen järjestäjää koskevaan kohtaan ehdotan lisättäväksi seuraavaa:

- **kunta suunnittelee oppilashuoltoa ja sen osuutta lapsen hyvinvoinnin tukena osana lastensuojelulain 12 §:n mukaista lasten hyvinvointisuunnitelmaa**

Toiminnan kehittämistä koskevinasiakirjoina tulee mainita

- lastensuojelulain mukainen valtuuston hyväksymä suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja sen edistämisestä kunnassa

5) Kieli- ja kulttuurivähemmistöt

Laatukriteereissä tulee selkiyttää perustuslain mukaisia vähemmistökieliä sekä maahanmuuttajakieliä koskeva maininta. Ehdotan seuraavanlaista muotoilua:

- **oppilaille tarjotaan saamen kielen ja saamenkielistä sekä romanikielistä opetusta tarpeen mukaan sekä tuetaan saamen ja romanikulttuurin tuntemusta koulussa**

- **maahanmuuttajille tarjotaan oman äidinkielen opetusta ja tuetaan heidän kulttuurinsa tuntemusta koulussa**

5. Lasten osallistumisesta laatukriteerien arviointiin

Suomen perustuslain 6 §:n mukaan lapsilla on oikeus vaikuttaa heitä koskeviin asioihin ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Tästä syystä ehdotan, että perusopetuksen laatukriteereitä pohtiva toimikunta hankkisi myös oppilaiden ja lasten näkemyksiä väliraportista. Tähän antaa hyvän mahdollisuuden sekä opetushallituksen lasten ja nuorten foorumi että valtakunnallinen Suomen lasten parlamentti.

Valtakunnallisessa lasten parlamentissa on yli 200 kunnan edustajat ja se kokoontuu pääosin verkossa. Lasten parlamentin seuraava verkkotäysistunto on huhtikuussa. Ehdotan, että toimikunta olisi yhteydessä Suomen lasten parlamenttiyhdistykseen, jotta laatukriteereitä koskevaa keskustelua otettaisiin jo tänä keväänä osaksi lasten parlamentin työtä. Väliraportista voitaisiin tuottaa lapsille helposti luettava tiivistelmä. Lapsiasiavaltuutettu voi mieliihyvin olla tässä toimikunnan apuna.

Lapsiasiavaltuutettu osallistuu mielellään perusopetuksen laatukriteereitä koskeviin kuulemisiin kun työtä kevään aikana jatketaan.

Jyväskylässä 23.2.2009

Maria Kaisa Aula
lapsiasiavaltuutettu